

Indoevropština

- nejstarší civilizace: kol. 9000 př. n. l. povodí velkých řek (Eufrat a Tigris - Mezopotámie, Nil - Egypt, Indu - dnešní Pákistán, a Chuang-che, 1500 př.n. l. - dnešní Čína). Národy v Evropě a Asii patřily ke dvěma hlavním jazykovým skupinám - **semitské** a **indoevropské**. Semité (jazyk hebrejský a arabský, vymřelý babylónský ad.) se začali kol. r. 3000 šířit po celém Středním východě. Indoevropané přišli možná z jižního Ruska. Většina moderních evropských jazyků pochází stejně jako arménština, latina, sanskrt a některé hindské dialekty ze společného indoevropského jazyka.

Předpokládá se **původní společný prajazyk**, kladený do doby kolem 4000 - 3000 př.n.l., který se stal základem indoevropské rodiny jazyků. Jedná se však jen o takový stupeň předpokládaného jednotného stavu, který lze ukázat na základě rekonstrukcí z jednotlivých indoevropských (ide.) jazyků, ne tedy o vlastní, skutečný jazyk.

Základním problémem je identifikace - neví se přesně, kdo a kde ide. používal, ani zda Indoevropané byli etnicky jednotní - nejsou známy bližší údaje, počátky snad na území nynějšího jižního Německa, O. Schraeder- jihoruské stepi... Jejich sídla se původně kladla mj. do vnitrozemí Malé Asie, dnes však především do jižního Ruska, popř. Ukrajiny nebo méně pravděpodobně na Přední východ. Jednotlivé dialekty se začaly na poč. 3. tis. př. n. l. šířit do Evropy a Asie. Má se za to, že lidé se sami nazývali snad Áriové (Arya - sanskrtské slovo, srov. Ir-án, Ir-sko, Ar-ménie).

Migrace Indoevropanů proběhla mezi 3000 - 2000 př.n.l. Pod tlakem asijských kmenů se jeden kmen Indoevropanů rozdělil a musel ze svého území ustoupit v několika směrech - do Řecka, podél Jadranu do Itálie, střední Evropy, na Krétu a podél Černého moře na Ukrajinu, pak i dál přes Persii do Indie. Dnes žije v tomto areálu v Evropě jen několik málo neindoevropských jazyků, v Indii je ide. původu alespoň polovina jejich jazyků.

Nejstarší památky:

nejstarší literární tradici má stará indiština (Vědy - bráhmanské náboženské texty z 2. tis. př. n. l.), stará iráňština (Avesta), řečtina - 9. stol. př. n. l. latina - 3. stol. př. n. l., germánské texty - 4. stol. n. l., slovanské texty - 9. stol, nejmladší jsou baltské- 16. stol.

Jazyková charakteristika indoevropštiny

- jazyk flexivní (tvoření pomocí odvozovacích prostředků, které jsou funkčně mnohoznačné), typologicky především aglutinační (všechny významové prvky, tj. koncovky, přípony, se „lepí“ na konec slova - např. v ugrofinských jazycích - finština - *dũm*=talo, v našich domech = *taloissamme*). V češtině se s tímto typem setkáváme v hromadění přípon - *děl-a-ti* - *děl-á-va-ti*.

- pro její substantiva se předpokládají 3 rody, 8 pádů, 3 čísla, pro verbum - imperativ, konjunktiv, minulé časy, futurum, dva rody, tři vidy - dok., ned., stativ.

- indoevropština neměla písmo, a proto nejsou k dispozici žádné doklady. Má se za to, že sama vznikla snad splynutím jejích předchůdců, zvl. svého předchůdce - praindoevropština a jazyků semitských a uralských (nostratická teorie - Holger Pedersen, z lat. *noster* - náš,

seskupuje k sobě jazyky ide., semitoamitské, kartvelské, altajské, uralské, drávidské, popř. bantuské).

- rekonstrukce ide. staví na pravidelných hláskových korespondencích mezi jazyky - např. se sanskrtským slovem *bhrátar* souvisí řec. *phrátér*, lat. *fráter*, něm. *Bruder*, angl. *brother*, fr. *frère*, čes. *bratr*, tedy v ide. bylo asi **bhrátér*.

Slova praindoevropského původu: udržela se ve značném počtu jazyků - *matka* (matъ, kmen mater), *dcera* (dъ'ti, sts. dъš'ti, kmen dukter), pod. *sestra*, *bratr*, *syn*, *svekry*, *svekre* (otec a matka manžela) ad. Dále slova týkající se bydlení - *domъ*, *dvorъ*, názvy zvířat, např. **korva* - *kráva*, zákl. kor- kt. označoval něco rohatého.

Indoevropský základ slovanštiny

- slovanské jazyky zachovávají jako po stránce mluvnické, tak po stránce lexikální značnou část starého indoevropského dědictví - např. základní číslovky

jeden - lat. unus - fr. un - něm. ein - litev. vienas - strsl. edinъ

dva - lat. duo - fr. deux - něm. zwei - litev. du - strs. dъva

tři - lat. tres - fr. trois - něm. drei - litev. trys - strsl. tri

Diferenciace indoevropštiny: v části nářečí byl jeden typ velárních hlásek nahrazen sykavkami - k, g x s,s', čímž vznikl rozdíl mezi větví kentumovou a satemovou (lat. centum x avest. satem - název pro hlásku sto)

a. větev kentumová (latina - centum /kentum/) - 1. řecká 2. italická (románské j.) 3. keltská (např. stará irština, bretonština, Galové, Bójové) 4. germánská (něm., holan., vlám., ang., švéd., dán., norš., island., gótština - východogerm., vymřelá) 5. tocharská 6. illyrská (vymřelá, jejím pokrač. je albánština) 7. hethitská (Malá Asie)

b. větev satemová (ind. - avestské - satem) - 1. indická a íránská (indické - cikán., bengálš., sanskrť, írán. - perština, afgánština, tádžitština ad.) 2. arménská 3. albánská 4. baltská 5. slovanská

Baltoslovanská jednota

- předpokládá se období baltoslovanské jednoty (např. ruští lingvisté Fortunatov, Šachmatov), ale neexistují písemné doklady pro toto období, např. A. Meillet tvrdí, že styčné body baltské a slovanské větve, které zmiňovaní lingvisté uvádějí, jsou většinou mladšího původu, jde tu o jevy paralelní.

- baltské jazyky - litevština, lotyšтина, vymřelá pruština

Jazykové znaky podporující teorii spojení baltské a slovanské větve:

1. odstranění zdvojených (geminovaných) souhlásek
2. posouvání přízvuku podle tzv. zákona Fortunatovova-Saussurova
3. vytv. zvlášt. určitého tvaru adjektiv složením s tvary zájm. io- dobrъ-jъ
4. přechod participií - na -nt, k měkké dekl- io - nesy- čes.nesa
5. přechod konsonantických substantiv v intr. pl. k deklinaci substantiv na - i - kamy,
6. Náhrada starých demonstrativ typu - so, sa na typ to, ta - lit. tas, ta, stsl. тъ, та
7. analogický dativ- мнѣ- podle gen- mane, slov- méně
8. tvar genitivu sg. subst. na -o- vlka, lit. vilko -
9. užívání instrumentálu v predikativní platnosti
10. užívání genitivu záporového – nemáme peněz
11. Některá společná slova - lit. galva, slov. golva, lit. ranka, slov. rąka (Pozn. *ę, q* – nosové samohlásky „*ey*“ a „*oy*“)